

Anders Engelstad Romøren

Kunnskap for en eldre verden: Materialiseringer i NTNUs universitetshistoriske samlinger.

Bacheloroppgave i Arkiv- og samlingsforvaltning

Januar 2021

Anders Engelstad Romøren

**Kunnskap for en eldre verden:
Materialiseringer i NTNUs
universitetshistoriske samlinger.**

Bacheloroppgave i Arkiv- og samlingsforvaltning
Januar 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Kunnskap for en eldre verden: Materialiseringer I NTNUs universitetshistoriske samlinger.

Bacheloroppgave i arkiv- og samlingsforvaltning
Våren 2021

Anders Engelstad Romøren

Sammendrag

Bacheloroppgaven undersøker hvilke prosesser, relasjoner og praksiser som utgjør NTNUs universitetshistoriske samlinger i perioden fra 2005 til 2021. Med et begrepsapparat og vinklinger fra materialitetsteorien, analyseres tre ulike iterasjoner av samlingene. Analysen fokuserer på hvilke praksiser som konstituerer hver iterasjon, samt forholdet dem imellom. Som bakgrunn for analysen presenteres en kort historisk oversikt over NTNUs institusjonelle utvikling, og en gjennomgang av aktuelle teoretiske tekster fra museologi og samlingsforvaltning.

Innholdsliste

Forord.....	4
Innledning.....	5
Materialiseringer.....	7
Bakgrunn: Case, historie og empiri.....	13
Praksis, relasjoner og prosesser i NTNUs universitetshistoriske samlinger.....	20
Avslutning.....	34
Litteraturliste.....	35

Forord

I arbeidet med denne bacheloroppgaven har jeg fått hjelp og bidrag fra flere personer. Først og fremst må jeg takke Guro Jørgensen for kyndig og tålmodig veiledning, og for tiltroen til prosjektet i idéfasen. Oppgaven ville heller ikke blitt til uten bidragene fra mine informanter. Ellen Ellingsen, Magne Brekke Rabben og Erlend Lund har velvillig delt sin sin tid og kompetanse, og gitt meg innsikter jeg ellers ikke ville hatt. Takk til Roland Wittje, for tillatelse til bruk av hans fotografier av NTNUs univervistethistoriske samlinger. Jeg må også takke Janne Werner Olsrud, for at hun velvillig sendte meg en pdf-utgave av sin phd-avhandling, da Universitetsbiblioteket var koronastengt. Til slutt må jeg takke Liv, for tålmodig fiksing, baking, underholdning, støtte og oppmuntring. Denne oppgaven er tilegnet Sigve, med kjærlighet. Måtte du alltid fortsette å oppdage nye ting!

Innledning

Denne oppgaven handler om NTNUs universitetshistoriske samlinger (UHS). Teksten plasserer seg et sted mellom museologi og samlingsforvaltning. Det jeg vil undersøke er først og fremst hvilke praksiser som inngår i arbeidet med samlingene. Jeg vil forsøke å argumentere for at samlingene, på tross av innbyrdes variasjoner og kontraster, bindes sammen av beslektede praksiser. I diskusjonen støtter jeg meg på teori fra den delen av kulturvitenskapene som kalles materialisering eller materialitetsteori. Analysens begrepsapparat er i hovedsak hentet fra Damsholt og Simonsens (2009) vitenskapsteoretiske redegjørelse for undersøkelser av *materialiseringer* av kulturelle fenomener.

Hva er så NTNUs universitetshistoriske samlinger? Det er ikke et museum. Det er heller ikke én samling, men et slags konglomerat eller nettverk av ulike samlinger. Gjenstandene som samlingene består av, stammer fra forsknings- og undervisningspraksiser ved Norges tekniske-naturvitenskapelige universitet (NTNU) og dets forløpere, fra 1910 til i dag. De har ulik faglig, tematisk og historisk kontekst. Graden av proveniens, dokumentasjon, bevaring, og tilgjengelighet varierer også stort.

Et sentralt poeng i oppgaven er at samlingene endrer seg over tid. Det samme gjelder hvordan arbeidet med dem er organisert. Mens samlingsaktiviteten strekker seg mange tiår tilbake, men det første initiativet til en felles organisering kom først i 2004. Oppgaven min forsøker å vise hvordan og hvorfor praksisene som samlingene inngår i, har utviklet seg i perioden fra dette første initiativet, til i dag.

Mange av tekstene jeg referer til omtaler ‘museer’, ‘museumssamlinger’ og ‘museumsobjekter’. Selv om UHS ikke er et museum, deler praksisene og utfordringene i arbeidet mange trekk med museumsarbeid. Jeg forsøker å bruke betegnelser som ‘samlingsobjekter’ eller ‘samlingsgjenstander’ og ‘samlingspraksis’, for å markere både en avgrensning mot, og et fellesskap med museene.

Siden UHS rommer så store variasjoner i både praksis og beholdning, rekker jeg ikke å dekke alle delene av arbeidet like grundig. Derfor har jeg måttet gjøre noen vanskelige avgrensninger: Jeg har ikke hatt muligheten til å undersøke gjenstander eller samlinger fysisk. Opprinnelig var tanken også å fokusere mer på utviklingen av standarder for arbeid og verktøy i samlingsforvaltningen. Det har dessverre ikke fått plass.

Det er også bestemte deler av UHS som jeg ikke kommer til å omtale i særlig grad. Det gjelder spesielt Datahistorisk museum og Medisinsk museum. Årsaken til dette er absolutt ikke at de ikke er verdt å studere. Tvert imot, og jeg skulle gjerne hatt mulighet til å undersøke dem nærmere. Imidlertid er disse samlingene i praksis utskilt fra resten av UHS. Min undersøkelse fokuserer på de gjenstandene, samlingene og praksisene som prosesseres sammen, til tross for sine ulikheter. Enhetene som formelt kan kalles en del av NTNUs universitetshistoriske samlinger, men som i praksis opererer adskilt fra dem, får derfor være i fred for denne oppgavens blikk.

Materialiseringer

NTNUs universitetshistoriske samlinger (UHS) er ikke museumssamlinger, og gjenstandene er ikke museumsobjekter. Formelt kan de like gjerne kalles utdaterte hjelpemidler og biprodukter fra tidligere tiders forskning og undervisning. Likevel er de involvert i praksiser og prosesser som også knyttes til museer og museumsobjekter. I dette kapitlet vil jeg redegjøre for hvordan jeg mener materialitetsteorien kan bidra til å forstå disse praksisene og prosessene. Først vil jeg presentere noen sentrale begreper og perspektiver fra materielle kulturstudier og materialitetsteori. Deretter viser jeg til noen eksempler på hvordan slike perspektiver kan brukes i studier av gjenstandssamlinger. Dette utgjør det teoretiske og metodiske rammeverket for min egen undersøkelse av NTNUs universitetshistoriske samlinger.

Kulturens materialitet

Siden 1960-tallet har humanistiske og kulturelle fag vært preget av det som kalles den språklige vendingen. Vitenskapsteorien bak disse strømmingene var blant annet basert på semiotikk og strukturalistisk språkteori. Kjente tenkere som Michel Foucault og Jacques Derrida ledet an en bølge av språklig orienterte teorier og analyseverktøy for studier av kulturelle fenomener. Politikk, makt, kunst, religion, seksualitet — alt ble *lest*, inkludert ting. Alt var diskurs, manifestert i språket. Materielle fenomener, som ting og rom, ble ofte oppfattet som passive objekter, som ble tillagt mening gjennom språket. Det materielle ble i liten grad tillagt en selvstendig på- eller innvirkningskraft, men ble heller ansett som produkter av diskursive prosesser. Rogan (2011) viser til at denne kunnskapstradisjonen først og fremst oppfattet kultur som noe abstrakt, et kognitivt eller åndelig fenomen (Rogan, 2011, s. 313). Dette gir tingene en underordnet status, som produkter eller resultater av kulturen, uten egentlig å være en integrert del av den. I lys av denne typen kulturforståelse blir begrepet ‘materieell kultur’, ifølge Rogan, “en selvmotsigelse” (Rogan, 2011, s. 313).

De siste tiårene har den lingvistisk orienterte kunnskapstradisjonen møtt økende kritikk i akademiske miljøer. Tanken om at “alt” er narrativ eller språklig diskurs, har blitt supplert med nye idéer om tingenes evne til å påvirke kulturen. Rogan (2011) viser til begrepet *material culture studies* om et forskningsfelt som berører mange ulike fag og disipliner. Et fellestrekk er tanken om at ting og materielle fenomener ikke bare er produkter men også produsenter av kultur. Spørsmålet blir ikke hvorvidt, men *hvordan* det materielle påvirker kulturen og samfunnet. Videre kan én og samme ting romme mange ulike betydninger, avhengig av relasjonene de står i til sine omgivelser. En ting er ikke nødvendigvis bare én ting, men kan være — eller bli — noe annet, for noen andre, et annet sted, eller på et annet tidspunkt.

Tingenes gjøren

Damsholt og Simonsen (2009) har bidratt til det teoretiske grunnlaget for studier av materialitet i kulturen. De avfeier imidlertid ikke den språklige vendingens innsikter, og relevansen av det de kaller sosialkonstruktivistisk analyse (Damsholt & Simonsen, 2009, s. 11). Blant annet anerkjenner de diskursanalysens potensiale for å utfordre lingvistiske strukturer i måten vi forstår og snakker om verden på; “de autoritative, ‘store fortellinger’ om sandhet, fræmskrit, retfærdighet” (Damsholt & Simonsen, 2009, s. 11). Imidlertid argumenterer de for at det lingvistiske fokuset er blitt for ensidig. Et behov for utfyllende perspektiver har begynt å melde seg. Den nye interessen for det materielle er, ifølge forfatterne, et “forsøg på å gjentænke forholdet mellom ting og tale, kultur og natur” (Damsholt & Simonsen, 2009, s. 12).

Begrepet ‘materialiseringer’ brukes framfor det mer utbredte ‘materieell kultur’. Dette markerer en avgrensning både overfor andre materielt orienterte kulturanalyser, så vel som de lingvistisk og diskursivt orienterte. Et sentralt poeng ved Damsholt og Simonsens materialiseringer er at kulturelle fenomener formes av spesifikke, empiriske omstendigheter som omfatter ulike former for materialitet: Fysiske objekter, konkrete praksiser og bestemte aktører. Forbindelsene som oppstår mellom disse, utgjør komplekse nettverk, der aktører og praksiser sammenfiltres og overlapper med hverandre. Det sentrale i undersøkelsen av materialiseringer blir “*hva det materielle gjør i*

verden, og hvordan det materielle gøres” (Damsholt & Simonsen, 2009, s. 13, orig. kursiv). I den forbindelse introduseres begrepet ‘*gøren*’, som jeg her fornorsker til ‘*gjøren*’. Med det ønsker forfatterne å fokusere på det grammatiske verbalet framfor subjektet, for å markere at “det ikke nødvendigvis står et menneske — et enkelt og intentionelt subjekt — bag praksis. Tvertimod er det en pointe, at enhver *gøren* involverer mange elementer og aktører” (Damsholt & Simonsen, 2009, s. 13). For å beskrive dette mangfoldet, presenterer de tre overlappende perspsktiver: Materialiseringer kan forstås som prosesser, som relasjoner, og som praksiser.

Det prosessuelle aspektet viser seg i sosiale praksiser. Det at praksis kan utføres av mer enn bare menneskelige subjekter, forklarer Damsholt og Simonsen blant annet med at gjenstander “kan skabe forbindelse til den verden eller den kontekst, genstandene kommer fra” (s. 19). Opprettelsen av en slik forbindelse kan kalles en form for *gjøren*. Det er noe som skjer og som påvirker, mellom aktører eller *aktanter*. Begrepet ‘aktant’ brukes her nettopp for å markere at det ikke trenger å vise til et menneskelig subjekt: En aktant er en instans som kan påvirke verden gjennom sitt nærvær (eller kanskje det med aktive *tilstedeværelse* er en bedre oversettelse) kaller Damsholt og Simonsen for ‘*agency*’. På den måten kan en gjenstand (aktant) være et medium for sosial handling (*agency*). Tildelingen av en slik *agency* gjør aktanten til en del av en dynamisk prosess.

Materialiseringer oppstår og prosesseres også i relasjonene mellom aktanter. Disse relasjonene, eller møtepunktene, defineres ved at de har en effekt. Dermed oppstår det samtidig nye aktanter. Til sammen skapes komplekse nettverk av relasjoner og aktanter. Netteverkene mangler et felles sentrum eller logisk betinget inndeling, de er sammenfiltrede og samtidig foranderlige til det spontane, med potensiale for stadig nye forbindelser. De minner om rotnettverket til en plante, et *rhizome*: “Ethvært punkt i rhizomet kan forbinde seg med ethvert annet punkt, og forbindelsen setter noget i værk” (Damsholt & Simonsen, 2009, s. 24). Dette gir også et bilde på hvordan vi selv blir påvirket og formet av det materielle — “hvordan vi er foldet ind i, koblet sammen med, sammenfiltret i rumlige og materielle relationer” (Damsholt & Simonsen, 2009, s. 25).

Det siste poenget vi skal ta med oss fra Damsholt og Simonsens redegjørelse, handler om praksis og performativitet: Materialiteter er noe som gjøres. Denne *gjøren*

består av praksiser som er forbundet med hverandre, men ikke identiske. Kulturelle fenomener kan oppstå gjennom praksiser som gjentas — eller *siteres* — igjen og igjen. Den amerikanske filosofen Judith Butler beskriver hvordan denne gjentatte sitatpraksisen skaper avleiringer av mening rundt et sosialt fenomen. Fenomenet kommer til syne i sedimenter av praksiser. “Materialisering er således den proces, hvorigennem noget stabiliseres til form over tid (...) noget, der fortsatt aflejres” (Damsholt & Simonsen, 2009, s. 27—28). På den annen side er ikke gjentakelsene alltid identiske: De siterer eller vektlegger kanskje ulike sider av samme fenomen. Sedimentene kan dermed inneholde innbyrdes variasjoner. Dette kan også føre til forskyvninger av mening. Damsholt og Simonsen snakker om “hvordan fænomener gøres i en flerhed af praksisser” (Damsholt & Simonsen, 2009, s. 28). Forskyvningene betyr at fenomener eller objekter gjøres forskjellig, og de “multipliseres i kraft av den flerhed af praksisser, de indgår i” (Damsholt & Simonsen, 2009, s. 29). Ulike, men relaterte versjoner kan finnes simultant. Disse versjonene kan være både overlappende og motsetningsfylte. Begge tilfeller viser at de er forbundet til hverandre (Damsholt & Simonsen, 2009, s. 29).

Materialitet i museologien

En gjenstand, kropp, relasjon eller praksis kan altså være ulike ting sett i ulike perspektiver, og likevel den samme tingen. Ruud (2014) beskriver hvordan dette skjer over tid, i naturaliesamlingen i det kongelige museum for naturhistorie i Spania på slutten av 1700-tallet. Ruuds analyse av museumskataloger viser hvordan gjenstandene skifter både navn, funksjon og karakteristika over tid.

Mordhorst (2003) beskriver hvordan de berømte samlingene ved Museum Wormianum har gått gjennom flere metamorfoser, styrt av historiens og ikke minst historieskrivingens luner. Gjennom analyser av historiske kilder finner Mordhorst at disse endringene *ikke* skjer som omveltende paradigmeskifter, slik det ofte fremstilles. I stedet finner hun en rekke minimale, overlappende endringer i praksisene som gjenstandene inngikk i. Hun viser også hvordan gjenstandene underveis materialiseres som flere varianter simultant.

Olsrud (2014, 2018) bruker materialitetsteori og praksisografi til å analysere dokumentasjonspraksiser av museumsgjenstander. Hun demonstrerer hvordan museumsgjenstander ikke bare defineres av sine beskrivelse, men blir til i et samspill mellom materialitet, dokumentasjon og praksisene de inngår i: De “gjøres, forhandles, aktiveres, reforhandles og forsvinner” (Olsrud, 2018, s. 4) gjennom disse sammensatte prosesene, som i seg selv også endres over tid. Lesningen av museums kataloger og andre dokumentasjonskilder viser både hvordan oppfatningen av gjenstandene kan endre seg, men også utviklingen av museet som institusjon.

Maurstad og Hauan (2012) undersøker hvordan museale praksiser inngår som ett av mange elementer i kunnskapsproduksjon og -formidling i ved norske universitetsmuseer. De setter materielle studier i sammenheng med diskusjonen om vitenskapsproduksjonens ulike faser (jfr. Coling & Evans (2002) og Gibbons (1994) gjengitt i Maurstad & Hauan, 2012). På den måten viser de hvordan museumsgjenstander står i dynamiske relasjoner til flere instanser enn de tradisjonelle ekspertrollene: Viten(skap)produksjon springer ikke ut av individuelle geniens panne, men er er materielt betinget i den forstand vi har sett hos Damsholt og Simonsen: ‘Viten’ kan ses på som pågående prosesser, som forhandlinger mellom en rekke aktanter med *agency*, i dynamiske nettverk av relasjoner.

Brenna (2009, 2012) diskuterer også hvordan performative, materielle analyser kan påvirke hvordan vi forstår, omtaler og forsker på museer og samlingsobjekter. Brenna er opptatt av hvordan samlingsarbeid *gjøres*, og undersøker blant annet hvordan museenes kulturelle og vitenskapelige autoritet former samlingsgjenstander og gir dem verdi. Gjenstandene, og praksisene de inngår i, styrker på sin side museenes definisjonsmakt over begreper som ‘kunnskap’ og ‘kultur’. Det som kommer til syne i materialiseringsstudier er imidlertid hvor komplekse disse prosessene er. Brenna argumenterer for at en analyse av praksiser her kan bidra med nye perspektiver i museologien (Brenna, 2012, s. 233).

I min undersøkelse av NTNUs universitetshistoriske samlinger ble jeg grepet av hvordan både tingene, på individuelt plan, og samlingene på et overordnet plan, virket som de bar i seg et slikt parallelt eller simultant betydningsmangfold. En av

materialiseringsterorien styrker er at den klarer å favne denne pluraliteten av praksisformer. Begrepene fra materialiseringsteorien ga meg en innfallsvinkel til å ikke bare se helheten, men også *flerheten* — både ved NTNU som organisasjon, og i de universitetshistoriske samlingene.

Bakgrunn: Case, historie og empiri

NTNUs universitetshistoriske samlinger (UHS) er mange ting, i mer enn én betydning. Per 2021 består samlingene av mellom 8000 og 10000 objekter. Disse stammer fra forskning og undervisning ved NTNU og dets forløpere. Det dekker perioden fra grunnleggelsen av Norges Tekniske Høiskole (NTH) i 1910, fram til i dag (UHS, 2021, Om UHS). Deler av samlingene stammer også fra faglig samarbeid med andre institusjoner, som SINTEF (Wittje & Nordal, 2005, s. 17) og St. Olavs hospital (Wittje & Nordal, 2005, s. 19).

Som navnet tilsier, består UHS ikke av én samling, men mange. Ulike institutter og fagmiljøer eier og forvalter sine egne samlinger, koordinert av en overordnet prosjektleder. Prosjektet er direkte underlagt NTNUs rektorat. Deler av det samlingsfaglige ansvaret er også tillagt NTNU Vitenskapsmuseet. Det gjelder blant annet drift av UHS' nettsider, hvor man kan søke i databasen, og lese blogginnlegg om utvalgte gjenstander.

Nesten alle samlingene oppbevares i sine opprinnelsesmiljø, det vil si i tilknytning til instituttene og fagmiljøene de stammer fra. Der brukes de blant annet i forskning (Wittje & Nordal, 2005, s. 22) og undervisning (Wittje & Nordal, 2005, s. 24). Samlingene er også ment å bidra til å skape en tilknytning til fagmiljøet og dets historie: Flere steder på NTNUs campuser står gjenstander fra samlingene utstilt i korridorer, kontorer og lunsjrom (Henriksen, 2014a, s. 21). Flere fagmiljøer har brukt deler av samlingene i arbeidet med faghistoriske publiseringer (se f.eks. Wittje & Nordal, 2005, s. 145—148). Dessuten har gjenstander fra samlingene bidratt i utstillinger for et eksternt publikum, som FAROS-prosjektet i 2004 (Wittje & Nordal, 2005, s. 35) og Starmus-festivalen i 2017 (E. J. G. Ellingsen, personlig kommunikasjon, 10. mars 2021).

NTNUs universitetshistoriske samlinger består altså av mange gjenstander, mange samlinger, mange fagmiljøer, og mange praksiser. Denne oppgaven beskriver også flere oppfatninger av hva UHS *bør og kan* være. Noen av disse oppfatningene skilles av tid.

Andre av rom, i institusjonell forstand: Ulike plasseringer i organisasjonen NTNU gir ulike perspektiver på praksisene de universitetshistoriske samlingene inngår i. Noen ganger ligner disse oppfatningene på hverandre, av og til er de ganske ulike. Det kan ikke uten videre sies at noen av dem tar feil. I materialiseringsperspektiv kan en si at samlingene gjøres ulikt. Dermed oppstår også flere, parallelle versjoner av samme fenomen: UHS er ikke én, men mange ting.

Hvorfor skrive om NTNUS universitetshistoriske samlinger? Det er spesielt to trekk som gjorde meg interessert i UHS. For det første klarte jeg ikke defineres samlingene ut fra noen tradisjonell kategori for kulturarvs- eller samlingsinstitusjoner. UHS er hverken et kulturhistorisk museum eller et universitetsmuseum. De forvalter heller ikke arkiver. Det finnes tilsvarende samlinger ved andre universiteter, men ingen felles enighet om deres hensikt, bruk eller oppgaver. Denne mangelen på etablerte kategorier, standarder og praksiser gjør meg nysgjerrig og interessert. Det andre trekket er beslektet med det første. Det handler om hvor varierte samlingene er, både i omfang og innhold, men også når det gjelder hvilke praksiser de inngår i — hvordan samlingene gjøres.

Selv om NTNUs universitetshistoriske samlinger ikke er et museum, inngår de i praksiser som er beslektet med museer og andre samlingsinstitusjoner: Praksiser som innsamling, bevaring, dokumentering, og tilgjengeliggjøring. NTNU Vitenskapsmuseet har mye av ansvaret for koordineringen av arbeidet med UHS, eksplisitt på grunn av deres samlingsfaglige og museale kompetanse. Fremdeles unndrar UHS seg en klar kategorisering, ut over det som ligger i savnet: At samlingene er universitetshistoriske. Det neste avsnittet vil derfor handle om akkurat dette. NTNUs historie, som utgjør grunnlaget for — og innholdet i — samlingene.

Arven etter opplysningen

Ifølge Brenna (2012) har norske universiteter et spesielt særtrekk: De er “etablert med utgangspunkt i museer” (Brenna, 2012, s. 231). Det gjelder også Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU. Dets røtter strekker seg tilbake til 1760, og

etablering av De Kongelige Norske Videnskabers Selskab (DKNVS).

Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab ble stiftet i Tondheim i 1760, av rektor Gerhard Schøning, etatsråd Peter Friedrich Suhm og biskop Johann Ernst Gunnerus. Hensikten med Selskabet var “å gjøre oppdagelser i vitenskapene” (Berglund, 2007, s. 59). I ekte oppslyningsånd skulle resultatene av de vitenskapelige aktivitetene utvikle befolkningens opplysning og være til nytte for fedrelandet. Det innebar blant annet kunnskap om og forvaltning av naturressurser som fiske og jordbruk, og teknologisk utvikling til vitenskapelige og industrielle formål (Berglund, 2007, s. 59).

Etter europeisk modell drev Selskabet vitenskapelige undersøkelser og publiserte artikler i sitt eget tidsskrift. I tillegg bygget Gunnerus opp en vitenskapelig naturaliesamling. Denne samlingen er det historiske opphavet til dagens Vitenskapsmuseum ved NTNU. Blant andre Brenna (2010) har vist hvordan samlingsaktiviteten påvirket og ble påvirket av materielle forbindelser, betinget av bestemte, konkrete omstendigheter. Hun beskriver også hvordan “relasjoner ble kuttet, nettverket smuldret” (Brenna, 2011, s. 37), da aktiviteten i Selskabet sank mot slutten av 1700-tallet og utover 1800-tallet.

Opprettelsen av Vitenskapsselskapet var et resultat av konkrete omstendigheter — en materialisering av relasjonene mellom biskopen, etatsråden og rektoren, deres erfaring og utdanning. Det sosiale nettverket av velstående borgere i kjøpstaden spilte også en sentral rolle. Trondheim var et kirkelig sentrum og et viktig handelssted, landsdelens religiøse og økonomiske sentrum. Det medførte store formuer og høyt utdanningsnivå blant borgerskapet. Blant annet hadde Katedralskolens intellektuelle elite betydning for Selskabet (Berglund, 2007, s. 54). Og da de spesifikke, konkrete omstendighetene endret seg — Suhm og Schøning flytter til Danmark i 1765, Gunnerus dør i 1773 — går det etter hvert nedover med Selskabet. en periode blir det drevet mest som et landhusholdnigsselskap. Etter hvert får fungerer det som et slags forskningsråd som finansierte forskjellige praktiske tiltak innen jordbruk og naturforvaltning, samt bokutgivelser av blant andre Henrik Ibsen, Arthur Schopenhauer, Nils Henrik Abel og Peter Christen Asbjørnsen (Berglund, 2007, s. 62).

En reform av Selskabet i 1874 oppretter et museum ordnet etter moderne prinsipper.

Berglund (2007) kaller dette en vitenskapeliggjøring av samlingen: “Det var da både Thomsens treperiodersystem og Montelius’ og Hildebrands typologiske metode ble innført i Trondheim [...] Samlingen var da på høyde med sin tid, noe den ikke hadde vært siden Gunnerus, Schønings og Suhms dager” (Berglund, 2007, s. 72—73).

I 1926 blir Selskabet delt i to avdelinger, Akademiet og Museet. I 1969 ble Museet innlemmet i Universitetet i Trondheim, og i 1984 ble dets eierskap overført til Staten . Museet var en del av NTNU da det ble stiftet i 1996, og fra 2005 har det vært et eget fakultet ved Universitetet (NTNU Vitenskapsmuseet, 2021).

DKNVS spilte en viktig rolle i den teknologiske utviklingen og industrialiseringen av det norske samfunnet på 1700- og 1800-tallet. Mot slutten av 1800-tallet var det profesjonaliseringen av ingeniøryrket som bidro til neste fase av utviklingen av Trondheims vitenskapelige miljø. Trondheim Tekniske Lærestanstalt (TTL) ble grunnlagt i 1870, og tilbød polyteknisk grunnutdanning – det eksisterte fremdeles ikke noen full ingeniøruddanning i Norge. Utdanningen ved TTL var likevel høyt anerkjent, og “bidro sterkt til den tidlige industrialisering og modernisering av Norge” (Brandt & Nordal, 2010, s. 20). Ikke minst bidro TTL sterkt til at Norges Tekniske Høiskole (NTH) ble lagt til Trondheim, og ikke Kristiania.

Da Norges Tekniske Høiskole (NTH) ble etablert, var TTL også en avgjørende faktor for at valget falt på Trondheim, og ikke Kristiania. Åpningen av NTH i 1910 var et viktig trinn i utviklingen av landets industrialisering og teknologiske utvikling. Det var også kulminasjonen av en over 100 år lang diskusjon om høyere polyteknisk utdannelse i Norge. Brandt og Nordal (2010) setter denne diskusjonen, og det polytekiske dannelsesidealet, i sammenheng med “opplysningstidens streben etter å kartlegge og forstå verdens mangfold” (Brandt & Nordal, 2010, s. 63). I så måte kan man argumentere for at arven etter Gunnerus, som gjorde Trondheim til et vitenskapelig sentrum i Norge og Skandianvaria, også var en aktiv deltaker i prosessen.

Norges Lærerhøgskole Trondheim (NLHT) ble åpnet i 1922, og representerte både et annet politisk prosjekt og et annet dannelsesideal: Målet var å tilby en etter- og videreutdanning og gi folkeskolelærerne “inspirasjon, refleksjon og ny kunnskap (...) tuftet på bygdesamfunnets verdier, på folkekultur og kristne verdier” (Brandt og Nordal,

2010, s. 20–21). NLHT var også mer beskjeden i omfang og ressurser; den hadde i begynnelsen bare tre faste undervisningsstillinger. All undervisning i realfag ble utført av innlånte krefter fra ansatte ved NTH og Videnskabselskabets Museum (Wittje & Nordal, 2005, s. 18).

Forhandlingene om å samle NTH, NLHT og Vitenskapsmuseet til et universitet, begynte på 1960-tallet (Brandt & Nordal, 2010, s. 25). I 1968 vedtok Stortinget at et universitet skulle opprettes i Trondheim. Likevel var de ulike kulturene så forskjellige, at det tok mer enn 25 år å realisere planen. Først i 1995 ble NTNU formelt opprettet. Fusjoneringen av NTH, NLHTs etterfølger Den allmennvitenskapelige høgsolen (AVH), Musikkonservatoriet, Kunstakademiet, og Det medisinske fakultet var fullført i 1999. I 2015 ble også Høgskolen i Sør-Trøndelag, Høgskolen i Ålesund og Høgskolen i Gjøvik fusjonert med NTNU.

Det er mange innfallsporner til å beskrive prosessene, relasjonene og praksisene i NTNUs tidlige institusjonshistorie. Noen utfyllende diskusjon er ikke mulig her. Det jeg har villet fremheve i beskrivelsen så langt, er to ting: For det første, at NTNU er grunnlagt på kunnskapspraksiser som har blitt til under konkrete og spesifikke omstendigheter. For det andre, at disse kunnskapspraksisene alltid, på en eller annen måte, har vært forbundet med hverandre. Et eksempel er institusjonenes utveksling av undervisning på 1920- og 1930-tallet. Ulike typer dannelse, tradisjoner og dannelsesidealer kan leve side om side uten å være adskilt. Et mangfold av fagtradisjoner, omtendigheter og praksiser har lagt grunnlaget for dagens NTNU: Et breddeuniversitet, en variert samling av kunnskaper, kulturer og prosesser.

Om kildene

Det jeg har forsøkt med denne oppgaven er å undersøke hvilke praksiser som materialiserer og materialiseres i NTNUs universitetshistoriske samlinger (UHS). I arbeidet har jeg brukt ulike skriftlige kilder, og hatt samtaler med ansatte som jobber med, og i forbindelse med, samlingene. Jeg har delt kildene inn i tre kronologisk ordnede nedslagspunkt: Oppstarten i 2004—2005, prosjektåret 2013—2014, og dagens situasjon i

2020—2021. Fra de to første periodene har jeg bare hatt skriftlige kilder i form av rapporter og interne arbeidsdokumenter. Til den tredje perioden har jeg brukt både skriftlige kilder og samtaler med ansatte.

Den første perioden (2004—2005) representeres av Roland Wittje og Ola Nordals rapport fra 2005, *Universitetshistoriske samlinger ved NTNU. Rapport fra kartleggingen av vitenskaps- og teknologihistoriske gjenstander og samlinger ved NTNU, og perspektiver for bevaring og tilgjengeliggjøring for forskning, undervisning og formidling*. Rapporten var en bestilling fra Forum for kunnskapshistorie ved NTNU. Dette var et tverrfaglig forskningsprogram, og ønsket med rapporten var å kartlegge hva som fantes av ulike gjenstandssamlinger med kultur- og vitenskapshistorisk verdi ved NTNU. Rapporten beskriver bakgrunnen for kartleggingsarbeidet og gjenstandssamlingenes relevans for kunnskapshistorien. Videre anbefaler rapporten å opprette et prosjekt med rutiner for bevaring og forvaltning av samlingene, med faglige standarder for samlingsforvaltning.

På rektors initiativ ble det opprettet en ettårig stilling som prosjektleder for UHS i perioden 2013—2014. Kildene fra denne perioden består hovedsakelig av rapporten fra arbeidet som ble gjort, og delvis også strategidokumentet som ble skrevet i samme periode.

Til beskrivelsen av dagens situasjon ved UHS har jeg støttet meg på enkelte korte dokumenter, et avisinnlegg og noen interne notater. Hovedvekten av informasjonen om aktiviteten i denne perioden kommer imidlertid fra de ansatte selv. Den mest sentrale er arkeolog, cand.philol. Ellen Johanne Grav Ellingsen som er prosjektleder ved UHS. Ellingsen er også ansatt som senioringeniør og formidlingskoordinator for arkeologi ved NTNU Vitenskapsmuseet. Jeg har også hatt skriftlige utvekslinger med to andre informanter nettverket rundt UHS, historikerne Erlend Lund og Magne Brekke Rabben. Begge er universitetsbibliotekarer ved Gunnerusbiblioteket ved NTNU.

Et av målene mine har vært å undersøke hvordan UHS gjøres av ulike, men relaterte aktanter. Den siste kilden er derfor NTNU selv, i form av sentrale styrings- og strategidokumenter. De mest sentrale dokumentene herfra er strategiplanen *Kunnskap for en bedre verden. Strategi 2018—2025* (NTNU, 2018) og *Utviklingsplan 2019—2021*. Økt

samspill, innovasjon og samfunnseffekt (NTNU, 2019).

Praksis, relasjoner og prosesser i NTNUs universitetshistoriske samlinger

I min undersøkelse av NTNUs universitetshistoriske samlinger ble jeg grepet av hvordan både tingene, på individuelt plan, og samlingene på et overordnet plan, virket som de bar i seg et slikt parallelt eller simultant betydningsmangfold som vi har sett hos Damsholt og Simonsen (2009). I dette kapittelet vil jeg forsøke å demonstrere noen slike variasjoner. De viser seg både i samlingenes innhold og tilstand, og de ulike praksiser samlingene inngår i. Jeg vil også vise til ulike oppfatninger om hva samlingene skal være, og hva de skal gjøre. Som vi skal se, finnes det flere versjoner av NTNUs universitetshistoriske samlinger distribuert i både tid og rom — her forstått som ulike plasseringer i NTNU-systemet.

Jakten på kulturarven: 2004—2005

Beskrivelse vektlegger to praksiser: For det første, den empiriske prosessen med *kartleggingen* av de konkrete samlingene og fagmiljøene de stammer fra. Og for det andre, den språklige og vitenskapelige praksisen som gjøres i og med *publiseringen* av rapporten.

Den første og hittil lengste beskrivelsen av UHS ble publisert av Roland Wittje og Ola Nordal i 2005: *Universitetshistoriske samlinger ved NTNU: Rapport fra kartleggingen av vitenskaps- og teknologihistoriske gjenstander og samlinger ved NTNU, og perspektiver for bevaring og tilgjengeliggjøring for forskning, undervisning og formidling*. Rapporten gjør i hovedsak to ting: For det første beskriver den en empirisk kartlegging av de ulike samlingene rundt omkring på NTNU. For det andre argumenterer den for en felles organisering av samlingene. Det siste begrunnes med samlingenes kultur- og vitenskapshistoriske verdi, og at de har konkret nytteverdi NTNU hvis de dokumenteres og tilgjengeliggjøres *samlet*. Rapporten er ment som et grunnlag for videre

arbeid mot dette målet (Wittje & Nordal, 2005, s. vi).

Initiativet til kartleggingen av NTNUs universitetshistoriske samlinger sprang ut fra Forum for kunnskapshistorie (heretter 'Forum') i 2004. Forum ble opprettet i 2003. Det var ett av de tidlige store tverrfaglige forskningsprogrammene ved NTNU, og i seg selv et eksempel på materialiseringen av vitenskapelige aktantnettverk og prosesser. Deltakerne kjente allerede til de mange samlingene av gjenstander som har inngått i NTNUs (og forløpernes) faglige praksiser. De har satt seg fore å kartlegge de ulike samlingenes omfang, tilstand og brukspotensiale (Wittje & Nordal, 2005, s. iv). Forumets interesse er i første omgang faglig betinget — de ønsker å gjøre kildematerialet tilgjengelig for historieforskning (Wittje & Nordal, 2005, s. 4). Gjennom rapporten tillegges de samlingene en utvilsom vitenskap- og kulturhistorisk verdi (Wittje & Nordal, 2005, s. 21). Et samlet tilgjengelig materialet vil også kunne brukes til andre formål enn forskning: Til tverrfaglig arbeid, til å styrke faglig identitet for ansatte og tilhørighet til arbeidsplassen, til undervisning ved universitetet, til formidling av vitenskap og NTNUs historie overfor befolkningen generelt, og til å styrke NTNUs merkevare og internasjonale omdømme.

Forum og forfatterne setter sin (betydelige) faglige ekspertise i spill, når de beskriver samlingene som verdifullt kulturarvmateriale. Ikke minst tilegnes de størst verdi når de forbindes med hverandre (Wittje & Nordal, 2005, s. 30). Individuelle gjenstandssamlinger ved NTNU har blitt brukt og beskrevet tidligere — av Wittje selv (Wittje, 2003), men også av andre (jfr. Wittje & Nordal, 2005, s. 146—148). Så vidt jeg vet, er imidlertid rapporten fra 2005 det første stedet samlingene beskrives og betegnes under ett. Spesifikt spiller rapporten denne praksisen også inn for universitetsledelsen (Wittje & Nordal, 2005, s. 31). Denne spesifikke beskrivelsen er også en gjøren av samlingene. Samlet kan samlingene sammenlignes med tilsvarende prosjekter ved internasjonale eliteuniversiteter (Wittje & Nordal, 2005, s. 26—29). Dessuten presenteres helt konkrete, nødvendige tiltak for å bevare og utvikle samlingene: Spesifikke praksiser blir etablert.

Denne delprosessen av UHS' tilblivelse rommer mange aktanter, relasjoner og prosesser som allerede nå har begynt å innfiltrere seg i hverandre. For eksempel er det

vanskelig å svare på hvor grensen går mellom henholdsvis forfatterne og rapportens *agency*, relasjoner eller praksis (for øvrig en evig diskusjon i litteraturvitenskapen). Det vi skal ta med videre, er imidlertid hvilken effekt det har — hva det gjør med verden. Wittje og Nordal er aktanter, både sammen og hver for seg. Og fra deres gjøren (av rapporten) springer det fram en ny aktant, nemlig rapporten selv. Disse aktantene er relatert, men ikke identiske. De folder seg inn i samme prosess. Forfatterne gjør én ting, men rapporten noe annet. Begge materialiserer NTNUs universitetshistoriske samlinger. .

Nye relasjoner og praksiser oppstår gjennom aktanten(e)s gjøren av tingene som historisk verdifulle, som kulturarv. Individuelle ting og samlinger knyttes sammen på nye måter, og relateres til nye praksiser, som igjen strekker nettverket av relasjoner og praksiser til nye fagfelt. Eksempler på dette kan være samlingsforvaltningens praksiser med for eksempel fotodokumentasjon, tyverisikring, sortering og støvtørking (!) og andre oppgaver. Tingene blir ikke bare påvirket, de påvirker også. For eksempel er de med på å gjøre NTNU: Her er en konkret mulighet til å sammenligne seg med de ypperste universitetene i verden (mer om dette senere).

Gjennom rapportens praksis springer det fram nye aktanter: Rapportene beskriver faglige eksperter som deler store mengder kunnskap som ikke kan gjenskapers hvis den først går tapt. Men informasjon om proveniens og kontekst finnes også i artikler, bøker og festskrift, og i arkivene som bevares av Gunnerusbiblioteket, og i Statsarkivet i Trondheim. I grensetilfeller involveres NTNU Vitenskapsmuseet. Enda flere relasjoner oppstår, og nettverket utvides. UHS-prosesen er i gang.

Først går de på møter for å informere om prosjektet. De begynner med ledelsen og beveger seg “utover” til mer og mer spesifikke og lokale miljø. I denne prosessen har de først informasjonsmøter med dekaner og ledergrupper ved hvert fakultet. De informerer om prosjektet, om bakgrunn og formål. De får positiv respons, og skaffer seg kontaktpersoner ved hvert enkelt av NTNUs daværende 77 institutter og sentre. Disse kontaktes etter tur. De avtaler individuelle møter med samtaler og befaring. På møtene deltar utvalgte ansatte med spesiell kunnskap om fagmiljøets historie, og om gjenstandene de oppbevarer. Ved faglig sammensatte institutt er det noen ganger nødvendig med mer enn én lokalekspert. Kartleggerne stiller åpne spørsmål og får fram fagpersonenes ekspertvurderinger (Wittje & Nordal, 2005, s. 13), som deretter gjengis i rapportene fra hvert enkelt møte og hver befaring. I noen tilfeller foretas det flere befaringer,

dersom lokale eksperter ikke var tilgjengelige ved første møte, eller dersom det er ønskelig å befare flere oppbevaringslokaler.

Enkeltrapportene fra hvert institutt preges av individuelle variasjoner mellom samlingenes innhold og omfang. Realfagene og ingeniørfagene har tradisjonelt både brukt og produsert flere gjenstander i sin faglige aktivitet, enn de humanistiske og samfunnsvitenskapelige fagene (Wittje & Nordal 2005, s. 11). Det varierer også hvorvidt, og hvor godt, samlingsgjenstandene ivaretas som sådan. Institutt for fysikk og Institutt for kjemi har enge registre over samlingebeholdningen. Andre blir overrasket over hva de finner på loft og i kjellere. På Institutt for byggekunst, historie og teknologi har man kastet og gitt bort mye, men uten å dokumentere det. Det skal visstnok stå et landmåleinstrument fra 1950-tallet “ett eller annet sted i kjelleren” (Wittje & Nordal, 2005, s. 41). På loftet finner de en del modeller “og en pappeske med noen gamle store glasslysbilder slengt oppi. Det er uklart hvilket arkitektinstitutt de hører til (Wittje & Nordal, 2005, s. 42).

Kontaktpersonenes synspunkter er ofte gjengitt i rapportene. Graden av deres involvering i og interesse for samlingene varierer, blant annet fordi noen institutt har relativt kort historie. Andre fagmiljøer har lang historie og kontaktpersoner som har tilbragt store deler av livet der. Et eksempel på dette er professor Knut Ragnar Holm ved Institutt for bygg, anlegg og transport, faggruppe geomatikk. Landmåling var en del av undervisningen ved NTH fra oppstarten i 1910. Professoren har både studert, vært stipendiat og senere fast ansatt ved instituttet. Samlingsbeholdningen deres er også variert. Noen gjenstander har blitt overlevert til Statens kartverks museum på Hønefoss, og til Gauldal videregående skole. Andre deler av samlingen er utstilt, noen i Hovedbygget på Gløshaugen, andre på instituttet. Samtidig er det flere overraskelser å finne, for eksempel instrumentkasser i “roterommet under repoet i målehallen” (Wittje & Nordal, 2005, s. 47). Faggruppen for veg og samferdsel ved samme institutt har for øvrig “god dokumentering av instrumentene, og et mønsteraktig arkiv (...) fra helt tilbake til 1914” (Wittje & Nordal, 2005, s. 49).

Til tross for variasjonene finnes det ett som går igjen ved mange av samlingene: Store deler av samlingene ikke blir forvaltet forsvarlig. Som nevnt finnes det hederlige unntak. Likevel beskriver de lokale kontaktpersonene akutte behov for bevaringstiltak, i første omgang katalogisering og sikring. Institutt for byforming og planlegging har, i ilkhhet med mange andre, kastet mye samlingsmateriale i forbindelse med flytting (Wittje & Nordal, 2005, s. 43). Mange samlinger oppbevares i ulåste rom, uten noen form for

klimakontroll. På Fakultet for ingeniørvitenskap og teknologi, og flere andre steder, er det vanskelig å finne plass til samlingsgjenstandene, og det er “et stort behov for en strategi for innsamling og videre oppbevaring” (Wittje & Nordal, 2005, s. 45). Et problem som ofte går igjen er plassmangel. Oppbevaringsplass er en verdifull ressurs. Det fører til at gamle gjenstander ofte blir utsatt for udokumentert deaksesjon: De blir rett og slett kastet. En stadig gjentakende utfordring er omorganisering av institutter og fagmiljøer. Risikoen virker å være størst i overgangsfaser som sammenslåing, opprydding og flytting. Det kan også skje når ansatte bytter jobb eller går av med pensjon. Det siste tilfellet er også et eksempel på risikoen for tap av viktig kontekstuell informasjon og kunnskap.

Beskrivelsen av den dårlige fysiske tilstanden, mangelen på dokumentasjon, pulveriseringen av ansvar og fraværet av felles prosedyrer, tyder også på at det finnes lite kunnskap om samlingsforvaltning i nettverket. Rapporten konkluderer med at det trengs en sentral instans til å koordinere viktige oppgaver knyttet til samlingsutvikling, dokumentering, bevaring og tilgjengeliggjøring.

Prosjektåret 2013—2014

Fra publiseringen av Wittje og Nordals rapport i 2005 går det åtte år til vårt neste nedslagspunkt på tidslinjen. Begge forfatterne slutter ved NTNU og flytter fra Trondheim i løpet av perioden. Det finnes spredte fragmenter av informasjon om hvilke praksiser som foregår i de universitetshistoriske samlingene i denne perioden. Annet kan man dedusere seg fram til. Noen institutter må ha videreført sitt samlingsprosjekt; Medisinsk museum åpnet i 2014, og Datahistorisk museum var i drift fra 2012 til 2019. Det foregår også annet arbeid tilknyttet NTNUs historie: Gunnerusbiblioteket og Statsarkivet i Trondheim registrerer, katalogiserer og bevarer fotosamlinger og privatarkiver fra ansatte ved NTNU og dets forløpere (Rabben, 2021, pers.med.).

Fra 2010 til 2012 ble det satt i gang tiltak for å registrere og sikre de universitetshistoriske samlingene. Jeg har ikke klart å finne noen omfattende dokumentasjon av dette arbeidet. Det vi vet, er at ansvaret for gjennomføringen blir lagt

til de enkelte fagmiljøene, under ledelse av en prosjektgruppe fra NTNU Vitenskapsmuseet. Vitenskapsmuseet får også i oppdrag å opprette et digitalt registreringssystem til bruk for de universitetshistoriske samlingene. Planen var at registreringsarbeidet skulle fullføres i mars 2012, men på det tidspunktet var de bare opprettet 25 poster i den nye databasen. 24 av dem var lagt til av Vitenskapsmuseet selv (Henriksen, 2014a, s. 5—6).

Først i 2013 dokumenteres gjenstandssamlingenes gjøren på nytt: På rektors initiativ opprettes en ettårig prosjektstilling til arbeidet med forvaltningen av samlingene. Merete Moe Henriksen fra NTNU Vitenskapsmuseet ansettes som den første prosjektlederen for NTNUs universitetshistoriske samlinger. Målsetningen er å “sikre og registrere de universitetshistoriske samlingene ved NTNU, med bakgrunn i en rapport utarbeidet av Wittje og Nordal i 2004” (Henriksen, 2014a, s. 1). I dette ligger blant annet ansvar for videreføring av registreringsarbeidet, og utarbeidelse av en overordnet strategi. 2005-rapportens anbefaling ser ut til å ha blitt tatt til følge.

Til tross for en generelt positiv innstilling til å ta vare på universitetshistoriske gjenstander og samlinger i de enkelte fagmiljøene, finner rapporten store utfordringer knyttet til arbeidet som gjøres lokalt. Hvert enkelt institutt eier sine egne samlingene, og har ansvaret for at de praktiske oppgavene blir utført. Men kompetansen på samlingsforvaltning er lav, og det samme er tilgangen på adekvat lagerplass. De ansvarlige har også andre oppgaver, og uten øremerkede midler blir arbeidet med samlingene ofte nedprioritert. Mangel på ansvar, rutiner, dokumentasjon og sikring gjør at gjenstander forsvinner, skades, ikke registreres, eller kastes før samlingsverdien overhodet blir vurdert (Henriksen, 2014a, s. 20). Det viser seg at særlig registrering og katalogisering er mer tidkrevende enn tidligere antatt (Henriksen, 2014a, s. 17). Henriksen konkluderer med at forsvarlig forvaltning av samlingene krever bedre rutiner, og større ressurser i form av tid, kompetanse og magasinplass (Henriksen, 2014a, s. 23).

Likevel blir mye gjort i prosjektperioden, og hovedfokus synes å ligge på registrering og katalogisering. En del tid har også gått med til inspeksjon av og rydding i oppbevaringslokaler. Ved utgangen av 2014 anslås beholdningen å være på mellom 8000 og 10000 objekter. Av disse er 6692 objekter digitalt registrert når prosjektperioden

utløper, og omtrent 40% av dokumentasjonsarbeidet¹ er fullført (Henriksen, 2014a, s. 3).

Prosjektlederen skal blant annet være pådriver for arbeidet i de lokale fagmiljøene. Noe av det første hun gjør, er å gjenopprette kontakten med instituttene, og foreta nye befaringer. Det er gått ti år siden de opprinnelige befaringsene, og mange institutter og fagmiljø har flyttet på grunn av omorganisering. Det har også skjedd utskiftninger blant de ansatte.

Som et ledd i dokumentasjonsarbeidet, utbedres det digitale registreringsverktøyet som ble opprettet rundt 2010. Allerede eksisterende data fra lokalmiljøene migreres til den nye databasen. Deretter starter arbeidet med utvelgelse av objekter og rydding av lagerrom. Dette viser seg å være svært tidkrevende. Bare arbeidet med med fotodokumentering estimeres til omtrent tre månedersverk, og lar seg ikke fullføre innenfor tidsrammen (Henriksen, 2014a, s. 14). Det er heller ikke etablert rutiner og kriterier for utvelgelse av objekter til samlingen (Henriksen, 2014a, s. 9).

Befaringene avslører også tildels svært kritiske oppbevaringsforhold. Samlingene ved Institutt for materialteknologi er utsatt for “et kraftig muggsoppangrep” (Henriksen, 2014a, s. 20). En vannlekkasje i Realfagsbygget fører til skader på samlingene ved Institutt for fysikk. Under renoveringsarbeidet sto dørene til samlingslokalene ikke bare ulåst, men åpne, over lengre tid, uten tilsyn eller varsling. Institutt for geologi og bergteknikk rapporterer om tyveri etter at samlingsobjekter har stått utstilt uten å være sikret. Samtidig er plassmangelen fortsatt et problem, og en vedvarende trussel mot gamle og nye samlingsgjenstander. Andre utstillinger preges også av uforsvarlig behandling: Manglende rutiner og dokumentasjon for utlån, dårlig vedlikehold, tekstinformasjon i uorden, manglende kunnskap om håndtering og konservering (Henriksen 2014a, s. 21).

Registrering og katalogisering blir som sagt høyt prioritert i perioden 2013—2014. Dette arbeidet praktiseres på tre forskjellige måter: Den første varianten omfatter de enkelte, allerede eksisterende katalogene som blir migrert direkte til den nye databasen. Den andre varianten utføres av instituttene selv. Her gjøres arbeidet enten av

---

¹ Det er av og til uklart hvilken type dokumentasjon det siktes til. Ut fra kontekst kan det virke som ‘dokumentasjon’ noen ganger blir brukt synonymt med ‘registrering’ og/eller ‘katalogisering’. I noten tilfeller her jeg måttet tolke hvilken type dokumentasjon det siktes til, ut fra konteksten.

faste, midlertidige eller tidligere ansatte, eller av studenter. Denne varianten krever at prosjektlederen følger opp arbeidet med tilbud om veiledning, og kvalitetssikring av postene i databasen. Svært få institutter har satt av lønnsmidler spesifikt til dette arbeidet, noe som fører til den tredje varianten: I en del tilfeller må katalogiseringen utføres av prosjektleder selv, som innhenter nødvendig fagspesifikk ekspertise fra fagmiljøene.

Arbeidet med registreringen av samlingene har tre hovedutfordringer: Mangelen på konkrete rutiner og kriterier for innsamling og aksisjon, mangelen på tid, (eller folk, alt etter hvordan man ser det), og mangelen på samlingskompetanse blant personalet (utenom prosjektleder) som registrerer gjenstandene i databasen (Henriksen, 2014a, s. 23). Prosjektleder tvinges til å gjøre noen prioriteringer.

Så vidt jeg vet er dette første gang man bruker en felles standard for registrering av alle samlingene. Bruken av mange forskjellige registratorer fører likevel til varierende kvalitet på katalogiseringen (Henriksen, 2014a, s. 12). For å utnytte tiden best mulig, og oppnå størst mulig ensretting av posteringene, velger man å registrere kontekstuell informasjon om for eksempel bruksmåter og -områder, framfor detaljerte fysiske beskrivelser av objektene. Av pragmatiske årsaker bruker man både norsk og engelsk som registreringspråk, noe som både har fordeler og ulemper i forhold til tilgjengeliggjøring og formidling. Databasen er fremdeles ikke spesielt god til detaljerte søk. Derfor velger man i en del tilfeller å registrere grupper av objekter eller hele samlinger under én post. Innhenting av informasjon om proveniens og andre kontekstuelle opplysninger fra NTNUs historiske arkiver vurderes som hensiktsmessig, men for tidkrevende. Det samme gjelder gjennomføring av videointervjuer med emeriti, for å sikre potensielt uerstattelig kunnskap om objektene opphav, funksjon og historie. Til slutt prioriteres registrering av gjenstander fra miljøer med store samlinger. Det vil først og fremst si Fakultet for naturvitenskap og teknolog, og Fakultet for ingeniørvitenskap (Henriksen, 2014a, s. 12—13).

I et materialiseringsperspektiv kan man kanskje si at kompromissene som skapes er en måte å gjøre det materielle på, men i så fall er det også et eksempel på at det materielle gjør oss: Fysiske begrensninger gjør at man må finne nye løsninger. Ideelt sett ville man gjerne innført standarder for de ulike prosessene, men variasjonen i samlinger,

miljøer, personale og ressurser gjør det umulig. I tillegg endres fokus i arbeidet, fra tingene selv (i 2005-rapporten), til prosessene og praksisene de inngår i. Relasjonene og aktantnettverket har selvsagt også endret seg. En del av relasjonene er der fremdeles, men andre ser ut til å svekkes: Man har færre kontaktpunkter i universitets- og fakultetsledelsen, mindre grad av forankring av samlingenes verdi og ansvaret for oppgavene. Det virker også som man har mindre direkte kontakt med fagmiljøene. Til tross for svekkelsen av de “opprinnelige” relasjonene, trekker prosjektet i mange tråder. Forsøket å profesjonalisere samlingene setter andre relasjoner og aktanter i spill. Disse er blant annet tilknyttet museale praksiser og problemstillinger, som samlingsforvaltningens rutiner og standarder.

Å gjøre eller ikke gjøre: 2020—2021

Nåværende prosjektleder for UHS, Ellen Johanne Grav Ellingsen, skrev et notat om samlingenes og samlingsarbeidets status i mars 2020. Våren 2021 opplyser hun om at status er den samme som i notatet, fordi arbeidet har blitt kraftig heftet av smitteverntiltak i tilknytning til den pågående covid-19-pandemien (E. J. G. Ellingsen, personlig kommunikasjon, 10. mars 2021). Av notatet går det fram at situasjonen ikke har forbedret seg siden 2014: NTNU Vitenskapsmuseet har fått noen flere koordineringsoppgaver, samtidig som prosjektlederstillingen er *reduert* til 20%. Instituttene eier fremdeles sine samlinger, og har formelt ansvaret for registrering, lagring og bruk. Imidlertid har miljøenes kontaktpersoner blitt flyttet fra institutt- til fakultetsnivå. I tillegg har bare seks av ni fakulteter utnevnt en kontaktperson. Miljøene fra NTNU Gjøvik og NTNU Ålseund er ikke representert i det hele tatt. Notatet konkluderer med at “NTNUs historie går i dag tapt gjennom tap av gjenstander og mangel på kunnskapsoverføring” (Ellingsen, 2020, s. 2).

I samtaler med undertegnede bekrefter og utdyper Ellingsen opplysningene i notatet fra 2020. Samtalene har hatt to hovedtema: Det første er konkrete praksiser knyttet til samlingsforvaltningens hovedoppgaver innen samlingsutvikling, dokumentasjon, bevaring og tilgjengeliggjøring. Det andre temaet er organiseringen av arbeidet, og UHS’ styringsmodell. I begge tilfeller ønsket jeg å fokusere på praksis:

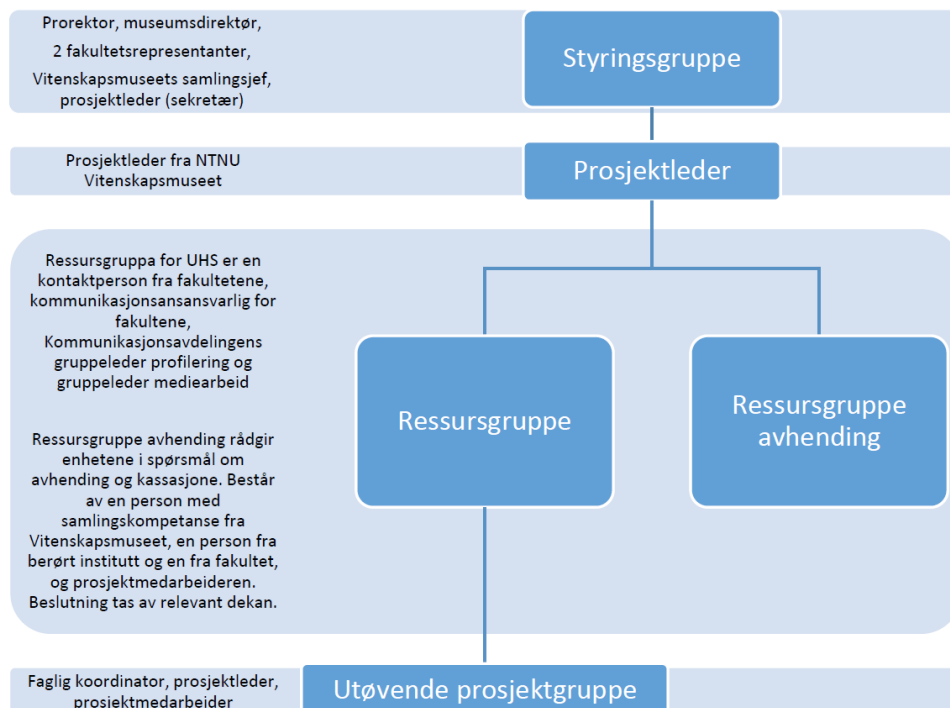

Hvordan gjøres UHS i dag?

To ting overrasket meg spesielt: For det første, den minimale bruk av nasjonale og internasjonale standarder for samlingsarbeid. For det andre, at prosjektleder er mer eller mindre alene om arbeidet. Det viser seg nemlig at styringsmodellen og de faglige støttenettverkene som legges til grunn for samlingsforvaltningen, nærmest ikke eksisterer.

For å ta det siste først: Ifølge deres nettsider er UHS per 2021 organisert med en styringsgruppe direkte underlagt NTNUs rektorat, som vist på figur 1 under. Den skal bestå av prorektor, to fakultetsrepresentanter, NTNU Vitenskapsmuseets museumsdirektør, samlingsjef, og prosjektleder (som også er ansatt ved Vitenskapsmuseet ved siden av stillingen i UHS). Prosjektleder er plassert under styringsgruppa, og skal ha to ressursgrupper til rådighet. I tillegg til prosjektleder består den første ressursgruppa av representanter fra fakultetene og kommunikasjonsavdelingen. Den andre ressursgruppa, som tar beslutninger om avhending, skal bestå av prosjektleder, en representant fra Vitenskapsmuseet, samt representanter for berørte institutt og fakultet. Til sist følger en utøvende prosjektgruppe, bestående av faglig koordinator, prosjektleder og prosjektmedarbeider.

Figur 1: UHS' styringsmodell

I følge prosjektleder er *ingen* av gruppene aktive per i dag. Ellingsen forteller: “Utøvende prosjektgruppe i praksis bare av meg. Styringsgruppa er ikke aktiv. Ikke alle fakultet har ansvarlige kontaktpersoner. Det er nesten ingen respons å få fra fakultetene” (E. J. G. Ellingsen, personlig kommunikasjon, 10. mars 2021). Kommunikasjonen med rektoratet har gått fra Vitenskapsmuseets museumsdirektør til prorektor for forskning, men også denne er svært begrenset. Ressursgruppene er heller ikke operative (E. J. G. Ellingsen, personlig kommunikasjon, 26. april 2021).

Når det gjelder de konkrete oppgavene knyttet til gjenstandssamlingene, virker det også som aktiviteten har gått ned siden 2014. I perioden 2012—2014 ble det opprettet 1733 poster, noe som tilsvarer omtrent 578 per år. Fra 2015 til mars 2020 ble det lagt til ytterligere 390 poster, eller ca. 74 poster per år. Årsaken til forskjellen har jeg ingen forutsetninger for å vurdere, heller ikke distribusjonen av endringen over tid. Poenget er at det som på ett tidspunkt representerte den mest omfattende *praksisen* ved UHS, nå har sunket betraktelig.

Det har ikke vært mulig innenfor bacheloroppgavens rammer å skaffe dokumentert empiri på samlingsarbeidet i de enkelte fagmiljøene i 2021. Dermed har jeg ingen forussetning til å mene noe om deres samlingspraksis. Noe aktivitet må likevel foregå: Prosjektleder forteller at en av hennes prioriteter i arbeidet er veiledning av katalogisering- og avhendingsprosesser. Likevel opplever hun at UHS har en lav prioritet både blant de som er eller skulle vært involvert i selve arbeidet, og fra universitetsledelsen (E. J. G. Ellingsen, personlig kommunikasjon, 10. mars og 26. april 2021).

Det er også begrenset hvor mye som lar seg gjøre i en 20%-stilling. Ved siden av veiledning, har formidling vært i fokus. Erfaring viser at UHS, samlingsarbeidet og nettsiden (med en svært grunnleggende funksjon for databasesøk) er lite kjent i organisasjonen NTNU, og at formidlingsarbeid derfor er en måte å spre bevissthet og engasjement på.

Intern formidling er i tråd med ett av potensialene Wittje og Nordal (2005) så ved en mulig samordning eller koordinering av samlingene. Men som Henriksen (2014a) også er inne på, er det vanskelig å drive formidling hvis samlingene ikke er forsvarlig bevart og dokumentert. Og det er fremdeles her UHS har de største utfordringene, ifølge Ellingsen. Her virker hun å være på linje med sine forgjengere. På den annen side uttrykker hun en oppfatning om at samlingene kunne vært bedre stilt dersom det formelle eierskapet og alle tilknyttede oppgaver ble sentralisert og profesjonalisert. En profesjonell samlingskurator i heltidsstilling, med tid, ressurser og plass til rådighet, kunne skape en helhetlig samling. På sikt ville en slik ordning lagt til rette for et eget museum for universitetshistorie (E. J. G. Ellingsen, personlig kommunikasjon, 26. april 2021).

Den 9. juni 2020 sto det en kronikk på trykk i Universitetsavisa, med tittelen “NTNU må ta ansvaret for å bevare og formidle sin historiske arv”. Kronikken er signert de to universitetsbibliotekarene Erlend Lund og Magne Brekke Rabben. De argumenterer for at universitetets kulturarv ikke blir godt nok ivaretatt, og etterlyser en større satsning fra NTNUs ledelse. Ifølge forfatterne er det spesielt arbeidet med de universitetshistoriske gjenstandssamlingene som mangler ressurser: “Ute i fagmiljøene er lagringsforholdene varierende, kunnskapen om verdien av gjenstandene likeså og plassen de tar opp er under konstant trussel for å bli prioritert til andre formål. Det er en reell fare for at viktige historiske gjenstander vil gå tapt” (Lund & Rabben, 2020).

Kronikken demonstrerer noe av multiplisiteten i praksisene som utgjør NTNUs universitetshistoriske samlinger. Mange ulike aktører og arenaer settes i spill: Fellesskapets kulturarv er blant annet et sosialt og politisk anliggende. Identitet- og merkevarebygging involverer ulike seksjoner internt i organisasjonen, men også eksterne aktører i inn- og utland. Gunnerusbibliotekets arbeid med historiske arkiver og fotosamlinger fra NTNU knyttes til kollegiet rundt UHS, det samme gjør NTNU Vitenskapsmuseet. Prosjektlederen for UHS er selvsagt inkludert. Andre samlingsfaglige aktører refereres indirekte, ved å påpeke standardiserte faglige praksiser som innsamling, registrering og bevaring. Samtidig vet vi at forskere, undervisere og formidlere trenger tilgang for å nyttiggjøre seg av samlingenes kunnskapspotensiale. Som som vi har sett hos blant andre Maurstad og Hauan (2012), involverer praksiser knyttet til kunnskapsproduksjon også sine nettverk. Alle disse aktørene *gjør* UHS gjennom

forskjellige, men relaterte praksiser.

De mest spesifikke praksisene som kronikken relaterer seg til, er knyttet til faget samlingsforvaltning. Disse settes også som premiss for alle andre praksiser og relasjoner som de universitetshistoriske samlingene inngår i: Uten samlingsutvikling, dokumentasjon, bevaring og tilgjengeliggjøring er kan samlingene verken forskes på eller formidles. Samtidig bruker forfatterne disse praksisene som et mål på hvor godt NTNU forvalter sin egen historie (Lund & Rabben, 2020). Premisset er muligens satt på spissen, men de tidligere iterasjonene av UHS har likevel tatt opp det samme problemet: Både Wittje og Nordal (2005) Henriksen (2014a) og Ellingsen (2020) påpeker behovet for felles rutiner og standarder for innsamling, avhending, registrering, katalogisering, bevaring og tilgjengeliggjøring.

Epilog: Materialiseringens antimaterie

I NTNUs forventet jeg å finne noe som kunne sette meg på sporet av *hva som skjer*. Jeg gikk gjennom sakslister for NTNU-styret, budsjettplaner, tildelingsbrev fra Kunnskapsdepartementet, universitetets årsrapporter, styringsplaner og strategiplaner, fakultetenes strategiplaner, Vitenskapsmuseets samlingsplan, notater fra rektor om årsplan og rammefordeling, til og med strategier for personalpolitikk. Det jeg fant, var veldig mange målsetninger om å være nyskapende og internasjonalt fremragende. For øvrig omtales NTNUs økonomi for 2021 som robust, med noe større bevilgninger fra Kulturdepartementet enn forventet. Dokumentet omtaler koronaepidemien som kilde til en viss usikkerhet og risiko på sikt (NTNU, 2020, s. 4). Det kunne vært verre.

Jeg har ikke hatt mulighet til å undersøke *hvorfor* NTNUs ledelse tilsynelatende kunne gjort mer for å sikre forsvarlig forvaltning av sine universitetshistoriske samlinger. Et det en bevisst nedprioritering? En forglemmelse? Andre oppfatninger enn de her nevnte, om verdien av å kjenne sin historie? Eller kanskje midlene finnes, men kontakten glapp under pandemien? Kanskje det ikke er så viktig i denne sammenhengen. Det kan uansett virke som materialiseringen av de universitetshistoriske samlingene ikke ligger i praksiser utført av NTNUs ledelse. Eller?

Et spørsmål jeg har stilt meg selv flere ganger, er hvordan man analyserer

praksiser som ikke utføres? Hva kan man si om relasjoner som faller bort, om nettverk som går i oppløsning? Når situasjonene ikke lenger gjentas og nye avleiringer ikke lenger kommer til — finnes det lenger noen materialisering? Er det da noe igjen å undersøke?

Det kan være verdt å merke seg at ikke bare praksiser, men også idéen om hva UHS kan være, forandrer seg på bakgrunn av konkrete, materielle omstendigheter. For både relasjoner i konflikt, og relasjoner i oppløsning, konstituerer at *noe skjer*. Effekter er prosesser. Da Wittje og Nordal anbefalte at de lokale fagmiljøene skulle beholde ansvaret for og eierskapet til sine egne samlinger, var det under forutsetning av tilstrekkelige ressurser for en ansvarlig og faglig fundert forvaltningspraksis. Målet var ikke å spare penger, men å bevare proveniens og kontekstuell kunnskap. Den funksjonen samlingene kunne ha som lokale eller faglige identitetmarkører, og i bruk til forskning og undervisning i sine opprinnelsesmiljøer, var ikke en betingelse for, men en *effekt av* best mulig forvaltningspraksis (Wittje og Nordal, 2005, s. 30). Da prosjektlederen for UHS foreslo en radikal omlegging av praksisen, ut fra empiriske erfaringer om at de nåværende praksiser ikke er tilstrekkelige, var ikke det i seg selv et eksempel på at “det materielle gøres i konkrete tidslige og rumlige kontekster” (Damsholt & Simonsen, 2009, 13)? Da hun fortalte et kull av samlingsstudenter at UHS sårt trengte litt oppmerksomhet — oppsto det da en forbindelse som “sætter noget i værk”? Og når tre akt... unnskyld, *bachelorkandidater* bestemte seg for å trosse koronapandemien og ha kollokvie om universitetshistoriske samlinger midt i koronapandemien, var det et eksempel på “hvordan elementene sammenfiltres i mere og mindre stabile materialiseringer af et fænomen”? (Damsholt & Simonsen, 2009, s. 15). Jeg spør fordi jeg lurer helt oppriktig.

Avslutning

I denne oppgaven har jeg forsøkt å vise noen eksempler på variasjonen, eller multiplisiteten, i NTNUs universitetshistoriske samlinger. Mange ulike fag, teknologier, vitenskapssyn og tidsrom er representert. Samlingene involverer mer og mindre formelle nettverk av forskere, undervisere, institutter, fakulteter, sentre, fora, prosjekter, bøker og rapporter. Jar har også forsøkt å vise hvordan disse aktantnettverkene rommer ulik grad av interesse, involvering og aktivitet, og ulike syn på samlingenes formål og potensiale. Kort sagt: På mer enn én måte er NTNUs universitetshistoriske samlinger mange forskjellige ting. Samlingene *gjøres* på ulike måter, de materialiseres i relasjoner mellom ting, folk, fag og organisasjonsenheter.

Ved hjelp av materialitetsteoretiske begreper og innfallsvinkler har jeg også forsøkt å peke mot noe utenfor teorien, mot en verden og virkelighet som noen ganger er mindre enn perfekt: En verden av kompromisser, forskjeller, midlertidige løsninger, uavsluttede prosjekter og motsridende interesser: En verden, kort sagt, av sammenfiltrede ting.

Det er likevel mange sider ved UHS jeg gjerne skulle undersøkt grundigere, eller fra andre vinkler. For eksempel: Hva skjedde med samlingen fra Datahistorisk museum? Har Medisinsk museum en database som er kompatibel med nasjonale og internasjonale standarder, som Primus, SPECTRUM eller Outline? Hvordan oppfatter UHS-kontaktpersonene oppgavene knyttet til samlingene? Er samlingene tatt med i betraktningen i arealplanleggingen av NTNUs forestående campussamling? Og hvor ble det av Roland Wittje?

Det siste spørsmålet har jeg faktisk svaret på. Roland Wittje jobber i dag med vitenskaps- og teknologihistorie ved Indian Institute of Technology Madras, i havnebyen Chennai ved Bengalbukta. Ryktene sier at han fremdeles har et hjerte som banker for NTNUs universitetshistoriske samlinger.

Litteraturliste

Brandt, T. og Nordal, O. (2010). *Turbulens og tankteknraft. Historien om NTNU*. Pax Forlag A/S.

Brenna, B. (2009). Hva gjør museologi? I *Nordisk Museologi 2009(1)* s. 63–75.

Brenna, B. (2011). Materielle forbindelser: En natursamlende biskop og hans ordning av verden. I S.-A. Naguib og B. Rogan (Red.), *Materiell kultur og kulturens materialitet*, s. 21–40. Novus Forlag.

Brenna, B. (2012). Gjort er gjort. Universitetsmuseene post factum. I A. Maurstad og A. M. Hauan (Red.), *Museologi på norsk. Universitetsmuseenes gjøren* (s. 231–237). Akademika forlag.

Berglund, B. (2007). Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab – en 1700-tallshistorie fra Trondheim. I *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie 2007*, s. 57–80. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.

Damsholt, T. og Simonsen, D. G. (2009). Materialiseringer. Processer, relationer og performativitet. I T. Damsholt et al. (Red.), *Materialiseringer. Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse* (s. 9–37). Aarhus Universitetsforlag.

Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. (2021). Om DKNVS. <https://www.dknvs.no/om/>

Ellingsen, E. J. G. (2020). Status NTNUs Universitetshistoriske samlinger mars 2020. Internt notat.

- Hanger, M. R. (2019, 12. juni). Datamuseet ved NTNU legges ned. *Universitetsavisa*.
<https://www.universitetsavisa.no/campus/datamuseet-ved-ntnu-legges-ned/120244>
- Henriksen, M. M. (2014a). NTNUs universitetshistoriske samlinger (UHS). Prosjektåret 2013–2014. NTNU Vitenskapsmuseet.
- Henriksen, M. M. (2014b). Strategidokument for NTNUs universitetshistoriske samlinger 2015–2020. NTNU Vitenskapsmuseet.
- Hope, K. L. & al. (2008). *Evaluering av styring og ledelse ved NTNU*. Stein Rokkan senter for flerfaglige samfunnsstudier (Rokkansenteret).
- Lund, E. og Rabben, M. B. (2020, 9. juni). NTNU må ta ansvaret for å bevare og formidle sin historiske arv. *Univeritetsavisa*. <https://www.universitetsavisa.no/ytring/ntnu-ma-ta-ansvaret-for-a-bevare-og-formidle-sin-historiske-arv/109916>
- Maurstad, A. og Hauan, M. A. (2012) Universitetsmuseenes gjøren. I A. Maurstad og M. A. Hauan (Red.), *Museologi på norsk. Universitetsmuseenes gjøren* (s. 13–31). Akademika forlag.
- Mordhorst, C. (2003). *Genstandsfortællinger. Fra Museum Wormianum til de moderne museer*. [Doktorgradsavhandling]. Roskilde Universitet.
- Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU. (2017). *Strategi 2018–2025. Kunnskap for en bedre verden*. <https://www.ntnu.no/strategier>
- Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU. (2019). *Utviklingsplan 2019-2021. Økt samspill, innovasjon og samfunnseffekt*. <https://www.ntnu.no/strategier>

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU. (2020). S-sak x/20. Notat om årsplan og rammefordeling for 2021 og langtidsperioden. <https://www.ntnu.no/strategier>

NTNU Vitenskapsmuseet, (2021). Om oss. Historie. <https://www.ntnu.no/museum/historie>

Olsrud, J. W. (2014). Museumskataloger som museologiske ekspertvitner. I J. W. Olsrud og C. Snekkenes (Red.), *Museologer på museum. Fra undring t il kunnskap*. Novus forlag.

Olsrud, J. W. (2018). Om “Et av de viktigste arbeider ved et museum”. *En studie av dokumentasjonspraksisenes gjøeren av museumsgjenstander*. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.

Rogan, B. (2010). “Et faghistorisk etterord om materiell kultur og kulturens materialitet”. I S.-A. Naguib og B. Rogan (Red.), *Materiell kultur og kulturens materialitet*, s. 313–381. Novus Forlag.

UHS. (2021). Om UHS. <https://uhs.vm.ntnu.no/om-uhs/>

Wittje, R. og Nordal, O. (2005). *Universitetshistoriske samlinger ved NTNU. Rapport fra kartleggingen av vitenskaps- og teknologihistoriske gjenstander og samlinger ved NTNU, og perspektiver for bevaring og tilgjengeliggjøring for forskning, undervisning og formidling*. Forum for kunnskapshistorie, NTNU.

